

Henk Hardeman

Geheim op zee

Lees over Zeger,
een scheepsjongen
in 1595

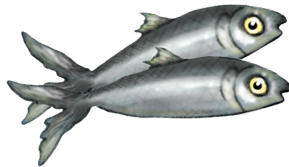
zwijsen

Geheim op zee

Henk Hardeman

Met tekeningen van Mariëlla van de Beek

zwijsen

Zwijsen, dé leesspecialist sinds 1846. Ruim 80% van de kinderen leert op school lezen met Zwijisen. Lezen is de basis voor leren: van rekenen tot schrijven, van geschiedenis tot aardrijkskunde. Zwijisen, voor een leven lang leesplezier!

1e druk 2021

ISBN 978 90 487 3936 3

NUR **282/283**

© Uitgeverij Zwijisen B.V., Tilburg, 2021

Tekst: Henk Hardeman

Illustraties: Mariëlla van de Beek

Vormgeving: Natascha Frensch

Historisch advies: Hans Vermeer

Voor België:

Uitgeverij Zwijisen.be, Antwerpen

D/2021/1919/098

Behoudens de uitzonderingen in de Auteurswet mag niets uit deze uitgave worden openbaar gemaakt of verveelvoudigd zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever. Voor licenties voor knipselkranten en -diensten of voor het overnemen voor onderwijsdoeleinden kunt u contact opnemen met de Stichting PRO: www.stichting-pro.nl. Voor meer informatie over auteursrecht in het onderwijs gaat u naar www.onderwijsauteursrecht.nl.

Inhoud

Duik in de tijd ...	4
Hoe leeft een kind in deze tijd?	6
Zegers droom	9
Goed en slecht nieuws	14
De list met de kist	19
Voor de mast	24
In het nauw	29
Verdacht gedrag	35
De ontgroening	40
Pieterneel	46
Joris vertrouwt het niet	53
Betrapt!	57
De ontsnapping	64
Straf	70
Over de makers van dit boek	75
Tips voor je boekbespreking	76

Duik in de tijd ...

In de tijd van ontdekkers en hervormers, zo'n 500 jaar geleden, wilden de mensen meer te weten komen over de wereld. Kooplieden stuurden schepen uit op lange reizen, op zoek naar nieuwe goederen om te verhandelen. Ook werden nieuwe werelddelen ontdekt.

Er was in steden een grote tegenstelling tussen rijk en arm. Kooplieden waren rijk, maar werkkrachten verdienden weinig. Je kon toen nog geen uitkering krijgen. Dus als je werd ontslagen of te ziek werd om te werken, had je pech. Daardoor waren er in de steden veel bedelaars.

In deze periode werden in veel steden in Noord-Nederland aparte weeshuizen opgericht. Er waren toen veel meer weeskinderen dan nu, omdat ouders vaker overleden aan ziektes. Eerder woonden weeskinderen meestal bij familie. Of bij vreemden, die hen vaak hard lieten werken om geld te verdienen.

De meeste jongens gingen een paar jaar naar school, om te leren lezen en rekenen. Van meisjes werd vooral verwacht dat ze goed konden breien, naaien en koken. Veel kinderen hielpen daarnaast hun ouders bij het werk. Zo kwamen boerenkinderen bijvoorbeeld niet op school als ze moesten helpen bij de oogst. Er was toen nog geen leerplicht zoals nu.

Het was heel normaal dat kinderen al jong gingen werken. Jongens leerden dan een vak, bijvoorbeeld bij een timmerman of een schoenmaker. Meisjes hielpen hun ouders in het huishouden of gingen bij een andere familie werken als hulp. Zodra ze trouwden, kregen ze hun eigen huishouding.

Hoe leeft een kind in deze tijd?

Leefde je in de tijd van Zeger, rond het jaar 1595?

Dan zag je leven er zo uit.

Kleding

Kinderen droegen dezelfde kleren als grote mensen.

Jongens droegen een broek en een simpel jasje, meisjes een lange jurk met een schort erover en een mutsje.

Als je een weeskind was, had je een uniform in de kleuren van de stad. Zo kon iedereen zien dat je in een weeshuis woonde.

Je liep op klompen of op lage schoenen met een brede neus (van zacht leer, fluweel of zijde).

Wonen

Je woonde:

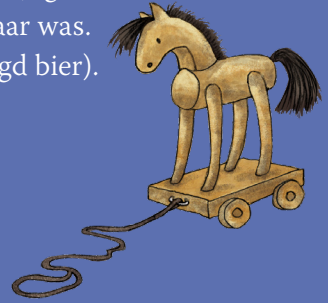
- op het platteland in een boerderij,
- in een dorp in een huisje,
- in de stad in een woning met één of twee kamers. Of als je rijk was in een heel huis. En als je geen ouders meer had, in een weeshuis.

Eten en drinken

Je at brood, pap, vis (zoals haring), (schapen)kaas en groente (kool, wortelen, rapen, knollen, uien). Vlees kwam vooral bij rijke mensen op tafel.

Aan boord van een schip at de bemanning erwten en bonen (die gedroogd werden meegenomen), scheepsbeschuit (een soort harde deegkoeken), zuurkool, augurken, stokvis (gedroogde vis), gerookt vlees, spek en ander eten dat lang houdbaar was. En je dronk dubbier (met water aangengd bier).

Spelen

Je deed spelletjes zoals:

- knikkeren,
- hinkelen,
- touwtjespringen,
- hoepelen en tollen (als je een hoepel of tol had).

Misschien had je als meisje een pop van hout of lappen. Jongens hadden houten bootjes, dieren en soms soldaatjes.

Zegers droom

Hijgend ploft Zeger neer op een grote, platte kei. Hij is buiten adem van het rennen, maar hij is er. Vlak voor hem ligt de drukke haven van Amsterdam. Allerlei schepen dobberen op het woelige water, beschenen door de zon. Roeibootjes varen heen en weer tussen de schepen en de kade.

Op de kade wemelt het van de matrozen. Ze zijn bezig met het herstellen van netten en andere klussen. Sommigen roken een pijpje en anderen kletsen wat met hun maats.

Zeger is vanaf het Burgerweeshuis hierheen gehold om de *Amsterdam* te zien. Hun leraar vertelde dat het grote schip binnenkort een verre reis gaat maken. Dat is iets waar Zeger al heel lang van droomt. Weg van het weeshuis, de wereld in, van alles zien en meemaken.

Maar waar ligt dat schip dan? Wie zou hem dat kunnen vertellen? Op de rand van de kade zitten een paar zeelieden. Zeger staat op en loopt naar hen toe. Voordat hij ze iets kan vragen, kijkt een van hen op. Een gespierde zeebonk met een ringetje in zijn oor. 'Wat is er, maatje, zoek je iets of iemand?' 'Weet u misschien waar de *Amsterdam* ligt, meneer?'

‘De *Amsterdam*?’ herhaalt de zeeman. ‘Die ligt voor anker bij Texel. Hier is het veel te ondiep voor zo’n zwaarbeladen schip. Als het zover is, vaart de bemanning er met kleine schepen naartoe.’ Hij bekijkt Zeger van top tot teen. ‘Hoezo, wil je soms meevaren naar Bantam?’

‘Ja, meneer, heel graag!’ Zeger schrikt een beetje van zijn eigen antwoord. Eigenlijk wilde hij alleen maar naar het schip komen kijken. Hij heeft geen idee waar Bantam ligt, maar dat kan hem niet schelen.

De zeeman kijkt naar zijn maats en begint hard te lachen. ‘Dat ventje wil meevaren met de *Amsterdam*!’ Zij lachen ook.

‘Daar ben je dan een beetje laat mee,’ zegt de man met het ringetje. ‘Je had je maanden geleden al moeten melden. Toen de trommelaar door de straten ging om zeelui op te roepen.’

Trommelaar? Zeelui oproepen? Daar heeft Zeger nog nooit van gehoord. Kun je je niet gewoon melden om aan boord te komen werken?

‘Kijk ’m nou staren,’ zegt de man tegen degene naast hem, een kale kerel met een baard. Hij kijkt weer naar Zeger. ‘Je bent te laat, knul,’ herhaalt hij dan wat vriendelijker. ‘De schipper heeft zijn bemanning allang compleet. De *Amsterdam* en haar drie zusterschepen vertrekken al over een week.’

‘Over een week?’ Dat is veel sneller dan Zeger dacht.

De zeeman knikt. 'Als de wind gunstig is en het water hoog staat.' Hij kijkt nog eens goed naar Zeger. 'Niet iedereen is geschikt voor het leven aan boord. En ik denk dat de schipper jou sowieso niet mee zou nemen. Je komt uit het weeshuis, hè? Ik zie het aan je pakkie.' Hij knikt naar Zegers kleren in de kleuren van Amsterdam: half rood, half zwart.

'Ze sturen je meteen weer terug,' zegt de zeeman met de baard. 'Volgende keer beter, knul. En trek dan eerst wat anders aan, iets wat minder opvalt.'

'Volgende keer?' Zeger voelt de moed in zijn schoenen zakken. 'Wanneer is dat? Vertrekken er binnenkort weer schepen?' vraagt hij dan toch weer hoopvol.

De zeeman met het ringetje steekt een kleipijpje op. Hij neemt pufjes door de dunne steel en kijkt Zeger door de rook heen aan. 'Het kan nog jaren duren voordat er weer schepen richting de Oost gaan. Anderhalf jaar, misschien nog wel langer.'

'Anderhalf jaar? Waarom zo lang?'

'Omdat de schepen dan hopelijk terug zijn en we weten of de zoektocht geslaagd is.'

'Zoektocht?' Zeger kijkt de man met de pijp vragend aan. 'Welke zoektocht?'

'Ooit gehoord van Cornelis de Houtman?' vraagt de zeeman tussen wat pufjes door.

Zeger schudt zijn hoofd. 'Nee, wie is dat?'

'Een belangrijke koopman. Hij is de baas over de vloot

die binnenkort vertrekt. Ze gaan een nieuwe weg naar de Oost zoeken, zodat Nederland er rechtstreeks handel kan drijven.’

‘Dat gebeurt nu nog via de Portugezen,’ zegt de kale matroos. ‘Maar daar hebben we heibel mee. En je verdient meer als er geen andere handelaren tussen zitten. Snap je?’

Zeger knikt, hoewel hij niet alles begrijpt. In het weeshuis horen ze niet veel over politiek en dat soort dingen. Je leert er lezen, schrijven en rekenen. En je leert er een vak, zoals timmeren. Dan kun je later zelf je geld verdienen. Het boeit Zeger niet echt hoe het zit. Als hij maar mee mag varen op zo’n prachtig schip! ‘En als ze die route vinden,’ gaat de zeeman met het ringetje verder, ‘zullen er wel vaker schepen naar de Oost vertrekken. Maar dat kan dus nog wel een tijdje duren.’

Zeger zucht diep. Minstens anderhalf jaar moet hij dus nog geduld hebben, misschien wel twee. Gevangen in het weeshuis. Doen wat de binnenvader, die de leiding heeft over de weesjongens, hem opdraagt.

De zeeman neemt nog een trekje van zijn pijp. ‘Jij wilt heel graag mee, hè?’ zegt hij, de rook uitblazend.

Zeger knikt enthousiast. ‘Ik wil graag meer van de wereld zien.’ Hij zucht opnieuw. ‘En ik wil heel graag weg bij het weeshuis.’

De zeeman steekt een enorme hand naar hem uit. 'Ik ben Corneel!'

Verbaasd legt Zeger na een korte aarzeling zijn hand erin. De man knijpt zijn vingers bijna fijn, maar Zeger houdt zich groot. 'En ik ben Zeger.'

'Zeger,' zegt Corneel dan opeens heel serieus, 'als je echt mee wilt, maak ik een praatje met de binnenvader. Ik ken hem nog van lang geleden.' Hij grijnst weer. 'Ik heb daar vroeger ook gezeten, in het Burgerweeshuis.'

'Zou u dat willen doen, meneer?' Zeger kan zijn geluk niet op.

'Verder kan ik je niets beloven, jongen. Het weeshuis zal geld willen zien in ruil voor jou. En dat moeten de opdrachtgevers van de vloot betalen. Maar als een van de bootslieden van de *Amsterdam* heb ik wel invloed.' Hij lacht als hij de verbazing op Zegers gezicht ziet. 'Ga nu maar gauw terug, voordat ze je opsluiten in het strafhok!'

Goed en slecht nieuws

Drie dagen later moet Zeger naar het kantoor van de binnenvader komen. Hij klopt op de deur en even later staat hij voor de binnenvader. De man blijft een tijdje met een pen krassen op een stuk papier. Hij lijkt alweer vergeten dat hij 'Binnen!' heeft geroepen. Dan stopt hij ineens met schrijven en kijkt op.

'Zo, Zeger,' zegt hij, 'ik neem aan dat je weet waarom je hier bent?'

Zeger weet niet goed wat hij moet zeggen. Krijgt hij nou toch nog straf, omdat hij er zomaar tussenuit was geglipt naar de haven? Of heeft die zeeman echt met de binnenvader gepraat en is er goed nieuws? Van het gezicht van de binnenvader wordt hij niets wijzer.

'Tongetje verloren?' De binnenvader glimlacht kort, maar zijn ogen doen niet mee.

Hij weet het, denkt Zeger. 'Het spijt me,' zegt hij dan maar. 'Ik zal het niet meer doen, binnenvader.'

'Het spijt je helemaal niet, en je zou het zo weer doen.'

De binnenvader wijst beschuldigend naar Zeger met de pen. 'Je bent zonder mijn toestemming naar de haven gegaan. En als je niet met Corneel had gepraat, zat je nu in het strafhok.' Hij fronst zijn wenkbrauwen. 'Corneel was vroeger net zo'n deugniet als jij. En hij

wilde ook koste wat kost naar zee.'

Waarom vertelt de binnenvader hem dit? Zal hij hem naar zee laten gaan als scheepsjongen? Zeger ontploft bijna van de spanning, maar hij probeert rustig te blijven.

'Maar het is een beste kerel, en hij heeft een goed woordje voor jou gedaan. En niet alleen bij mij, maar ook bij De Houtman.' Hij glimlacht weer, en ditmaal is het gemeend. 'Het is kort dag, maar je hebt geluk, je ...' Zeger laat hem niet uitpraten. 'Mag ik mee? Mee op de *Amsterdam*?'

De binnenvader knikt. 'Er staat al een scheepskist voor je klaar. Daar zit alles in wat je aan boord nodig zult hebben.'

'Wat zit er allemaal in?' vraagt Zeger nieuwsgierig.

'Kijk straks zelf maar. Morgenochtend word je met je bagage naar de haven gereden.' De binnenvader pakt zijn pen weer op. 'Ik wens je veel succes.'

'O, dank u, binnenvader!' Opeens betreft Zegers gezicht.

De binnenvader ziet het. 'Wat is er, heb je nu al spijt?' Zeger schudt zijn hoofd. 'Ik vroeg me af wat er nu met Maartje gebeurt.' Hij moet er niet aan denken dat zijn tweelingzusje alleen achterblijft als hij vertrekt. Dat hij daar niet bij heeft stilgestaan! 'Mag ze met me mee?' Eigenlijk weet hij het antwoord al.

De binnenvader zucht. 'Helaas kan je zusje niet mee,

Zeger. De leiding van de vloot betaalt ons maar voor één scheepsjongen. Bovendien kunnen ze meisjes helemaal niet gebruiken aan boord. Maartje blijft dus gewoon hier, op de meisjesafdeling. Over een jaar of vijf kun je haar misschien weer zien.'

'Over een jaar of vijf?! Maar als het goed is, komt het schip al veel eerder terug. Waarom kan ik haar dan niet zien?'

De binnenvader staat op en begint heen en weer te lopen. 'Je bent minstens vijf jaar in dienst bij de compagnie, Zeger. En als je terugkeert uit de Oost, kun je hier niet meer wonen. Scheepsjongens zoals jij worden ergens anders ondergebracht tot ze weer gaan varen. Je kunt dan bijvoorbeeld gaan wonen en werken bij een gezin.'

'Maar dat wil ik helemaal niet!'

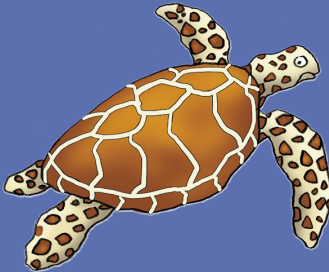
'Je maakt op zo'n reis erg veel mee, Zeger,' zegt de binnenvader ernstig. 'En niet alleen leuke dingen, ook veel narigheid. Als je over een paar jaar terugkeert, ben je volwassen.' Hij zwijgt even. 'En dan pas je hier niet meer.'

'Maartje is de enige familie die ik nog heb!' zegt Zeger wanhopig.

'Het is niet anders. Ik wens je het allerbeste, Zeger. Moge God je bijstaan.' De binnenvader gaat zitten en buigt zich weer over zijn papieren. Het gesprek is afgelopen. Die avond bekijkt Zeger de inhoud van zijn kist. Het

Duik in het leven van Zeger en Maartje! Geen vakantie en zeiltochtjes voor je plezier, maar hard werken op een schip dat jaren onderweg is.

Het is 1595. Weesjongen Zeger mag mee op de eerste Nederlandse zeereis helemaal naar Oost-Indië. Hij wil zijn tweelingzusje Maartje graag meenemen, maar vrouwen zijn niet welkom aan boord. Daarom verzint Zeger iets waardoor Maartje stiekem toch mee kan. Vanaf het vertrek houdt een van de matrozen Zeger scherp in de gaten. Algauw komt Zeger erachter dat deze zeebonk kwaad in de zin heeft. Kan hij dat voorkomen en zijn zusje redden?

*Duik in
de tijd van*

ontdekkers en hervormers

NUR 282/283
www.zwijsen.nl

